

1-ÜNİTE

SUÇ SOSYOLOJİSİ

A) Suç ve Sapma Teorileri

1) GİRİŞ

- ❖ İlk ortaya çıkışlarından günümüze, devletlerin en azından iki temel fonksiyonu icra etmelerinin beklendiğini söyleyebiliriz:
- ❖ (1) güvenlik, (2) adalet.
- ❖ Bu itibarla, bir toplumu oluşturan bireylerin devletten talep edebilecekleri en temel hizmet, güvenlik ve adaletin sağlanmasıdır.
- ❖ Güvenlik ve adaleti sağlayamayan bir devlet iflas etmiştir.
- ❖ Suç, işte bu iki fonksiyonu birden ilgilendiren önemli bir problemdir.
- ❖ Sapma ise, suça benzemekle birlikte ceza adalet sisteminin alanına girmeyen norm ihlalleridir.

B) TEMEL KAVRAMLAR

2) Suç ve Sapma Nedir?

- ❖ Gerçekleştirilen davranışın hukuk sistemi tarafından mı yoksa yalnızca toplum tarafından mı yaptırma tâbi tutulduğuna bakarak bu davranışın suç olarak mı yoksa sapma olarak mı değerlendirildiğini söyleyebiliriz.
- ❖ Bu çerçevede suçu “kanunlarda açıkça yasaklanan ve karşılığında bir ceza öngörülen her türlü eylem olarak, sapmayı ise toplumsal normlar çerçevesinde öngörülen kabul edilebilirlik sınırlarının dışına taşan her türlü davranış” olarak tanımlayabiliriz.
- ❖ Suç ve sapma, her ne kadar birbiriyle ilişkili kavramlar olsalar da, aslında farklı kavramlardır.
- ❖ Bir eylemin suç olup olmadığını anlamak için başta ceza kanunları olmak üzere hukuk sistemi içinde yasaklanan bir eylem olup olmadığına bakmamız gerekirken, sapma için bir davranışın sosyal normlar ve değerlerle ne ölçüde uyumlu olduğuna bakmak gerekir.
- ❖ *Suç Teorileri* isimli eserinde Dolu (2011: 34), “her ne kadar çoğu sapma teşkil eden davranış suç olarak tanımlanmış olsa da, her suç bir sapma olmadığı gibi her sapma da bir suç değildir” diyerek bu iki kavram arasındaki farkı izah etmektedir.
- ❖ Farklılıklarıyla birlikte suç ve sapmanın pek çok ortak özelliği bulunmaktadır.
- ❖ Öyle ki, suç ve sapmanın birbirinden farkını izah için geliştirilen argümanlar bu kavramların ortak noktalarından çok daha azdır.
- ❖ Ayrıca, kriminoloji literatüründe araştırılan ana konunun suç ya da sapma olması önemli değildir.
- ❖ Zira kriminoloji bilimi açısından “onay görmeyen davranışların” toplum tarafından mı yoksa devlet tarafından mı yaptırma tabi tutulduğunun bir önemi yoktur.
- ❖ “Her ne kadar çoğu sapma teşkil eden davranış suç olarak tanımlanmış olsa da, her suç bir sapma olmadığı gibi her sapma da bir suç değildir.”

3) Suç Mekanizması Nasıl İşliyor?

- ❖ Suç mekanizmasına göz attığımızda, temel olarak suçun iki unsurunu görüyoruz.
- ❖ Bir suçun gerçekleşebilmesi için birinci unsur suç motivasyonu, ikinci unsur ise suç fırsatıdır.
- ❖ Suç = Suç İşleme Motivasyonu + Suç Fırsatları.

C) SUÇ TEORİLERİ

- ❖ suçun nedenlerini açıklayan görüşlerin doğaüstü güçler perspektifi, klasik okul, pozitivist okul ve eleştirel perspektif olmak üzere temel olarak dört temel paradigma altında sınıflandırıldığını görmekteyiz (Dolu, 2011)
- ❖ Doğaüstü güçler perspektifi Orta Çağ cehaletini ve dogmalara saplanmış bir devrin suç ve suçluya bakışını yansıtırken, Klasik Okul Aydınlanma Çağı ile birlikte insanı tüm sosyal analizlerin merkezine koyan rasyonalite ve akılcılık eksenli bir bakış açısıyla suçu “rasyonel bir tercih” olarak ele almıştır.
- ❖ Pozitivist Okulla birlikte ise biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin önemli olduğu vurgulanmıştır.
- ❖ Biyolojik teoriler suçlu davranışı bireyin sahip olduğu biyolojik yapıdaki bozukluk, gerilik ya da patolojiye bağlarken, psikolojik teoriler ise suçu, bireyin erken yaşlardan itibaren yaşadığı kötü tecrübeler, yanlış güdülenmeler ve sosyalleşememe ya da hatalı sosyalleşmeyle açıklamıştır.
- ❖ Sosyolojik suç teorileri ise suçu, bireyi çevre saran sosyal ve fiziksel çevrenin bir ürünü olarak bazen sosyal yapıların bazen de sosyal süreçlerin bir ürünü olarak ele almıştır.
- ❖ Eleştirel perspektif ise suçu, güç ve çatışma perspektifinden ele alarak başta ceza adalet sistemi olmak üzere devlet aygıtının sisteme hakim sınıfları, elitleri ve güçlülere korumak üzere inşa edilmiş kurumlar olduklarını savunmaktadır.

4) Pozitivist Okul

- ❖ Pozitivist Okul suçu determinist bir takım faktörlere bağlamıştır.
- ❖ Pozitivist Okula göre suç, bireyin tamamen özgür iradesi dışında kalan birtakım biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır.

5) Sosyolojik Suç Teorileri

- ❖ bölümde sırasıyla (1) sosyal düzensizlik teorisi, (2) kontrol teorileri, (3) öğrenme teorileri, (4) anomie ve gerilim teorileri ile (5) damgalama teorilerini ele alacağız.

a) Suç Ekolojisi Yaklaşımı: Sosyal Düzensizlik Teorisi

- ❖ Kriminoloji literatüründe suç ekolojisi olarak bilinen yaklaşım, suçu Klasik Okul ile biyolojik ve psikolojik suç teorilerinin birey eksenli düşünce tarzının aksine, bireyi içinde bulunduğu çevre ile bir bütün halinde ele alarak suçlu davranışı tekil ve bağımsız bir olay (olgu) olarak değil, sosyal ve fiziksel çevrenin bütünlüğü içinde çoğul bir olgu olarak inceler.
- ❖ Temelleri 1800’lerin başlarında Belçikalı meşhur bir matematikçi ve istatistikçi olan Adolphe Quetelet ile Fransız bir hukukçu ve istatistikçi olan André-Michel Guerry tarafından atılan suç ekolojisi yaklaşımı, bugün kriminolojide Kartografik Okul olarak bilinen suç ekolojisi çalışmalarının ilki sayılmaktadır.
- ❖ Suç olgusunu belli bir mekânda, belli bir zaman dilimi içerisinde meydana gelen suçların ortaya koyduğu “büyük resim” çerçevesinde anlamaya çalışan suç ekolojisi yaklaşımı, günümüzde kullanılan en kapsamlı suç haritalarına esas teşkil etmektedir.
- ❖ Suç ekolojisi yaklaşımının kriminoloji literatüründe en derin etki yapan örneği, 1800’lü yılların sonu ile 1900’lü yılların ortalarına kadar etkili olan Chicago Okuludur.
- ❖ “İnsan, yaşadığı çevrenin çocuğudur” diyen Chicago Okuluna göre suçun nedenlerini insanların yaşadıkları sosyal ve fiziksel çevrede aramak gerekir.

- ❖ Avrupa olmak üzere dünyanın her yerinden Amerika'ya göç eden insanlar o günün şartlarında “rüzgâr şehir” olarak anılan Chicago’yu öncelikli tercihleri arasında tutuyorlardı.
- ❖ Ernest W. Burgess isimli bir şehir kent sosyologu, Chicago şehrinin gelişim şeklini, demografik özelliklerini ve nüfus hareketlerini inceleyerek şehir gelişiminin rastgele meydana gelmediğini, şehrin merkezinde bulunan iş merkezlerinden başlayarak, şehrin dış kısımlarına doğru adeta hayali halkalar halinde şehrin beş temel bölgeye ayrıldığını tespit etmişti.
- ❖ Şehrin merkezinde en fakir insanlar yaşarken dış halkalarda daha zenginlerin yaşadığını fark eden Burgess (1925), bu yapının ortaya çıkış nedenini öncelikle ulaşım maliyetlerine bağlamıştı.
- ❖ Sonuçta, yaptığı araştırma ile geliştirdiği şehir yapısını izah eden modele “yoğunlaşma bölgeleri modeli” ismini veren yazar, bu alanda yapılan çalışmalarını 1925 yılında yayınlanan “şehir” (The City) isimli kitapta topladı (Park vd 1925). Burgess’in çalışmalarını yakından takip eden Shaw ve McKay (1942), yoğunlaşma bölgeleri modelini kullanarak bu çalışmaya suç verilerini eklemeye başladılar.
- ❖ Dünyada ilk kez Chicago’da kurulan çocuk mahkemelerinden ve polisten aldıkları suç kayıtlarını, haritalar üzerine işlemeye başladılar.
- ❖ Çalışma sonunda herkesi şaşırtan bir sonuç ortaya çıktı.
- ❖ Şehrin merkezinde iyice yoğunlaşan suç, Park ve Burgess’in modelindeki her bir halkayla birlikte şehrin dış tarafına doğru azalarak ilerliyordu.

b) Kontrol Teorileri

- ❖ Kontrol teorileri diğer kriminoloji teorilerinin cevaplamaya çalıştığı “insanlar neden suç işler?” sorusunun yanlış olduğunu, zira insanların uygun fırsatı yakaladıkları zaman zaten suç işleyeceklerini iddia eder.
- ❖ Bu bağlamda, temel varsayım olarak insanın özünde iyilik potansiyeliyle dolu bir varlık yerine, her an kötülük yapmaya müsait ve kötülüğe hazır bir varlık olarak değerlendirilir.
- ❖ Kontrol teorilerinin temel bakış açısına göre, cevaplanması gereken asıl soru “insanlar neden suç işlemez?” olmalıdır.
- ❖ Kontrol teorilerinin genel olarak iç ve dış kontrol mekanizmaları üzerine yoğunlaşan iki ana akım olarak geliştiğini görmekteyiz.
- ❖ Suçun bir tür iç kontrol veya öz-kontrol mekanizmasıyla önlenebileceğini savunan görüşler suçu engelleyecek mekanizmayı bireyin içine konumlandırırken, dış kontrol üzerinde duran teoriler bireyi suçtan alıkoyacak asıl faktör olarak bireyi çepeçevre saran sosyal ortamı işaret etmektedirler.

c) Sosyal Bağ Teorisi

- ❖ Kriminoloji literatürünün en önemli eserlerinden biri sayılan “Suçun Nedenleri” (Causes of Crime) isimli kitabı ile Travis Hirschi 1969 yılında “Sosyal Bağ Teorisi”ni (*Social Bond Theory-SBT*) ortaya atmıştır.
- ❖ Hirschi’ye göre suç, insanların içinde yaşadıkları toplumla aralarındaki sosyal bağların zayıflamasının doğal bir sonucudur.
- ❖ SBT’ ye göre sosyal bağların güçlü oluşu toplumsal yapıyı oluşturan bireyleri birbirine kenetleyerek suç ve sapma teşkil eden davranışların ortaya çıkmasını engellemektedir.
- ❖ Bu bağların zayıflamasıyla birlikte yalnızlaşan bireyin suç ve sapma teşkil eden davranışlarda bulunma olasılığı artmaktadır.
- ❖ SBT’ nin dört temel bileşeni bulunmaktadır:

- ❖ (1) bağıllık, (2) adanmışlık, (3) sürekli meşguliyet ve (4) inanç.
- ❖ **Bağıllık:** Başta çocuklar ve gençler olmak üzere bireylerin özellikle aileleri ve içinde yaşadıkları toplumu ve sosyal ortamı oluşturan insanlarla sıkı bağlarının olması ve bu kimselerle iyi ilişkiler içinde olması insanları suçtan alıkoyan önemli bir faktördür.
- ❖ **Adanmışlık:** insanlar hayatlarının önemli bir bölümünde gerek maddi gerekse manevi birtakım hedeflere ulaşmak için çalışır çabalarlar.
- ❖ Sonuçta bireyler elde ettikleri serveti, makamı ve insanların gözünde elde ettikleri değerleri kolaylıkla bir kenara atmak istemezler.
- ❖ İşte bu noktada, SBT bize belli bir amaca doğru yürüyen ve hayatta kendisini belli bir ideale (iyi bir insan olma, işinde başarılı bir personel olma, herkesin yardımına koşan bir insan olma) adayan insanların suç işleme olasılıklarının herhangi bir hedefi ve ideali olmayan insanlara göre daha az olacağını söylemektedir.
- ❖ SBT ayrıca, “insanların kaybetmekten korkacakları şeyler ne kadar çoksa, o ölçüde sahip oldukları bu değerleri riske atmak isteği azdır” demektedir.
- ❖ **Sürekli Meşguliyet:** Bir İngiliz atasözü “boş eller şeytanın atölyesidir” (*idle hands are devils workshop*) demektedir.
- ❖ SBT’ ye göre eğer ki insanların kendilerini sürekli meşgul edecek faydalı uğraşları yoksa bu insanların yanlış işlerle uğraşmaları ve suç işlemeleri doğal bir sonuçtur
- ❖ **İnanç:** SBT’ ye göre insanların bir kuralı çiğnemelerinin en temel nedeni o kuralın geçerliliğine, kendileri ve içinde yaşadıkları toplum için faydasına inanmamalarıdır.

d) Öz-Kontrol Teorisi

- ❖ Travis Hirschi Micheal Gottfredson isimli başka bir kriminologla bir araya gelerek bu kez “doğrudan kontrol” imkânı sağlayacak “iç-kontrol eksenli” bir model geliştirmiştir.
- ❖ Yazarlar, toplumsal kontrol mekanizmalarının önemli olduğunu söylemekle birlikte asıl önemli faktörün bireyin kendi kendini kontrol altına alması olduğunu iddia etmişlerdir.
- ❖ 1990 yılında yayınladıkları “Genel Suç Teorisi” isimli kitap ile yazarlar literatürde “Öz-Kontrol Teorisi” (ÖKT) olarak da bilinen modeli ortaya atmışlardır.
- ❖ ÖKT, bireyin herhangi bir şekilde toplumsal engellemeyle karşılaşmasa bile suç işlememesinin yüksek bir öz kontrol ile mümkün olacağını savunmuştur.
- ❖ ÖKT’ ye göre öz kontrolü yüksek bireyler, içinde buldukları ortamda ne kadar suç fırsatı olursa olsun suç işlemezler.
- ❖ Gottfredson ve Hirschi’ye göre suçu önlemenin en etkin yolu bireyin öz kontrolünü geliştirmekten geçer.
- ❖ Öz-kontrol arttıkça suç işleme olasılığı azalır.
- ❖ Gottfredson ve Hirschi (1990), öz-kontrolü düşük olan bireylerin özelliklerini; bekleme tahammülsüz, sabır ve sebatan yoksun, hayal kırıklıklarına dayanma gücü az, çalışkanlıktan uzak, her an risk almaya hazır, heyecanı ve tehlikeyi seven, sözlü ifade kabiliyetleri zayıf ve problemlerini güç kullanarak çözmeye eğilimli olmak şeklinde sıralamaktadır.
- ❖ Yazarlar, öz-kontroldeki zayıflığın nedeni, daha çok küçük yaşlardan itibaren kazandırmakla yükümlü olan aileye bağlamaktadır.
- ❖ Etkin ebeveyn terbiyesinden mahrum olarak yetişen çocukların öz-kontrolünün zayıf olacağını belirten yazarlar, özellikle günümüzde ailelerin çocuklarıyla

ilgilenmemesi, çocuklarını yakından izle(ye)memesi ve bunun bir sonucu olarak da çocuklarının hatalı ve yanlış davranışlarını erken dönemlerde fark edememelerinin öz kontrolü yüksek çocuklar yetiştirmeye engel teşkil ettiğini söylemektedirler.

- ❖ Öz-kontrolü yüksek bireyler yetiştirebilmek için en önemli faktör etkin ebeveyn terbiyesidir.

e) Öğrenme Teorileri

- ❖ Lombroso ve takipçilerinin biyolojik determinizm fikirlerini reddederek işe başlayan öğrenme teorisyenleri, suçlu davranışın nedenini bireyin çevresiyle olan etkileşimine bağlamışlardır.
- ❖ Sutherland'ın modeli kriminoloji literatüründeki ilk öğrenme teorisi olması ve daha sonra geliştirilen teorilerin de hep bu teorinin temel argümanları etrafında şekillenmesi nedeniyle büyük önem taşımaktadır.

f) Ayırıcı Birliktelikler Teorisi

- ❖ Suçu öğrenmeyle izah eden eserlerin ilki olarak kabul edilen 1903 tarihli "Taklit Kanunları" isimli kitabında Gabriel Tarde (1903: 74), kendisine "toplum nedir?" şeklinde yöneltilen bir soruya "toplum taklittir" cevabını verdiğini nakletmektedir.
- ❖ Suç da dahil olmak üzere pek çok sosyal davranışın taklit yoluyla kazanıldığını savunan Tarde, öğrenme literatüründe önemli bir çığır açmıştır.
- ❖ Tarde'den (1903) oldukça etkilenen Edwin Sutherland, bu fikirleri George Herbert Mead'in (1934) "sembolik etkileşim" yaklaşımıyla birleştirerek kendine ait yeni bir sentez yapmıştır.
- ❖ Sutherland, "Ayırıcı Birliktelikler Teorisi" (*Differential Association Theory*) adını verdiği teorisini geliştirmiştir.
- ❖ Yazarın teoriye bu ismi vermesinin iki nedeni olduğu belirtilmektedir.
- ❖ ilki, öğrenmede birlikteliklerin önemli olduğuna, ikincisi "kimle birlikte olduğuna bağlı olarak" kişinin hayatında bir kırılma yaşanacağına inanmasıdır.
- ❖ Zira "üzüm üzümüne baka baka kararır", "bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim" ve "körle yatan şaşı kalkar" gibi pek çok atasözümüzde olduğu gibi.
- ❖ Sutherland de, insanların kimlerle birlikte olduğuna bağlı olarak nasıl insanlar olacağını belirleneceğini düşünmüş ve bu mantıktan hareketle suçluları suçsuzlardan "ayırıcı birliktelikleri ifade bağlamında teorisine bu adı vermiştir(Dolu, 2011: 236).
- ❖ Sutherland'a göre ayırıcı birliktelikler teorisinde, öğrenmenin bireyi adım adım nasıl suç işlemeye götürdüğünün anlatıldığı 9 ilke bulunmaktadır (Sutherland ve Cressey, 1978: 80-82):
  - 1) Suçlu davranış öğrenilir,
  - 2) Suçlu davranışın öğrenilmesi, aynen diğer davranışların öğrenilmesinde geçerli olan öğrenme mekanizmalarıyla gerçekleşir. Yani, suçun öğrenilmesi ile başka bir davranışın öğrenilmesi arasında "öğrenme bakımından" herhangi bir fark yoktur.
  - 3) Ancak bu öğrenme kişinin tek başına öğrenmesi şeklinde gerçekleşmez; kişi suçlu davranışı diğer bireylerle iletişim ve etkileşimle öğrenir.
  - 4) Suçlu davranışın öğrenilmesinde bireye yakın ve bireyin değer verdiği kişilerle olan iletişimi en etkili faktördür.
  - 5) Öğrenmenin derecesini ve etkisini; görüşme sıklığı, görüşme/birliktelik süresi, önem durumu ve görüşme/birliktelik yoğunluğu gibi faktörler belirler.

- 6) Suçlu davranışın öğrenilmesiyle iki şeyin öğrenilmesi kastedilir: (i) suç işleme teknikleri, (ii) suç işlemeyi haklı çıkaracak gerekçeler. Birinci öğrenme ile birey, suçun nasıl işleneceğini öğrenirken; ikinci öğrenme ile gerek suç işlemeyi önce gerekse de suç işledikten sonra vicdani azaptan nasıl kurtulacağını öğrenir.
  - 7) Birey, öğrenme sürecinde suç işlenmesinin iyi ve güzel olduğu yönünde veya suç işlemenin yanlışlığı yönünde tanımlamalara da maruz kalır.
  - 8) Bireyin suç işlemeyi tercih etmesinin nedeni, suç işlenmesini takdir edilecek, hoş gidecek, doğru eylemler gibi tanımlayan söylemlere daha fazla maruz kalmasıdır.
  - 9) Her ne kadar çeşitli ihtiyaçlar veya değerler suçlu davranışların gerekçesi olarak ileri sürülse de, suçlu davranışı açıklamak için bu ihtiyaçlar ve değerler tek başına yeterli olamazlar zira bu ihtiyaçlar suç işlemeyi de karşılanabilir.
- ❖ Sutherland'a göre bireyi suç işleme çizgisine en çok yaklaştıran şey, bireyin suç işlemeyi haklı çıkaracak tanımlamalara, suç işlemenin yanlış olduğunu ifade eden tanımlamalardan daha fazla maruz kalmasıdır.

g) Anomi ve Gerilim Teorileri

- ❖ Anomi teorileri ile “neden bazı toplumların diğer toplumlardan daha yüksek suç oranlarına sahip olduğu” sorusu cevaplanmaya çalışılırken, gerilim teorileri ile “neden aynı toplum içindeki bazı grupların diğerlerinden daha yüksek suç oranlarına sahip olduğu” sorusu cevaplanmaya çalışılır (Dolu, 2011: 301).
- ❖ **Emile Durkheim**, insan arzularının ve isteklerinin dipsiz okyanuslar gibi sonsuz olduğunu söylemiştir.
- ❖ **Durkheim**, elini uzattığı her şeyi elde etmek, her dilediğinin olmasını istemek arzusunda olan insanın kendi kendini sınırlayıp kontrol altına alamayacağını, bunun için toplumun bireyi sınırlandırması ve kontrol altına alması gerektiğini iddia etmiştir.
- ❖ Ne var ki, toplumsal yapıda meydana gelecek sarsıntılar ve düzensizlikler toplumun bireyi kontrol edebilme kapasitesini ciddi biçimde zayıflatır.
- ❖ **Bunun en önemli sebebi**, Durkheim'in “anomi” olarak ifade ettiği, bozulan sosyal yapıdır.
- ❖ Anomi kavramını **ilk** olarak “Toplumsal İş Bölümü” (*Division of Labor in Society*) isimli kitabında ortaya atan Durkheim, daha sonra bu kavramı intihar vakalarını açıklamak için kullanmıştır.
- ❖ **Durkheim'**a göre toplumların gelişim süreçleri her zaman sabit bir hız ve ritimde gerçekleşmez.
- ❖ Savaşlar, doğal afetler, yangınlar, ekonomik patlamalar ve ekonomik çöküşler toplumsal hayatta çok hızlı değişimlere yol açar.
- ❖ Bu tür zamanlarda, toplumsal hayat, sosyal hayatımızı düzenleyen normlardan ve kurallardan daha hızlı değişir.
- ❖ Bu durumda, eski kurallar, normlar ve değerler, ortaya çıkan yeni durumları düzenlemekte yetersiz kalır.
- ❖ işte, ortaya çıkan bu kuralsızlık ve normsuzluk durumuna **Emile Durkheim** “**anomi**” ismini vermiştir.
- ❖ **Anomi**, sosyal hayatın, sosyal hayatı düzenleyen normlardan, değerlerden ve kurallardan daha hızlı değişmesi sonucu eski normlar, değerler ve kuralların yeni oluşan durumları düzenleyememesi sonucu ortaya çıkan normsuzluk ve kuralsızlık halidir.

- ❖ Amerikalı bir sosyolog olan **Robert K. Merton**, Amerika’da gözlemlenen yüksek suç oranlarının anomi ile izah edilebileceğini söyleyerek Durkheim’in anomi teorisininin bu amaçla kullanılabileceğini savunmuştur.
  - ❖ Bu fikir üzerinde çalışan **Merton**, anomi teorisini ABD özeline uyarlayarak literatürde “Klasik Gerilim Teorisi” adı verilen teoriyi geliştirmiştir.
  - ❖ Merton’ a göre, toplumun önüne konulan hedeflere yapılan vurgu, bu hedeflere nasıl ulaşabileceği konusunda yapılmamaktadır.
  - ❖ **Uyumluluk:** Hem toplumsal hedefleri hem de bu hedeflere ulaşabilmek için toplum tarafından onaylanan yolları kabul kişilerin seçtiği uyum şekline uyumluluk adını veriyoruz.
    - Bu grupta yer alan insanlar toplumun çoğunluğunu oluştururlar.
  - ❖ **Yenilikçilik:** Yenilikçilik olarak adlandırılan diğer bir grupta yer alan insanlar ise, herhangi bir ahlaki kaygı gütmeksizin her türlü para, zenginlik ve statü hedefine kestirme yoldan ulaşmak isterler.
    - Bu insanlar toplumsal hedefleri kabul ederken bu hedeflere gitmek için toplum tarafından onaylanan yolları ve araçlar reddederler.
  - ❖ **Şekilcilik:** Bu grupta yer alan insanlar, toplumsal hedeflere ulaşamayacaklarını düşündükleri için aslında bu hedefleri reddederler; ancak, sanki bu amaçları kendileri de benimsiyormuş gibi bu hedeflere giden yolları kabul ederler.
  - ❖ **Geri Çekilme:** Bu gruptaki insanlar ne toplumsal hedefleri ne de bu hedeflere giden yolları kabul etmezler.
    - Kendilerini toplumdan soyutlayan bu kişiler sosyal hayatın hiç bir alanına katılmak ve herhangi bir katkı sağlamak istemezler.
  - ❖ **İsyankârlık:** Hem toplumsal hedefleri hem de bu hedeflere giden yolları reddeden isyankârlık grubundaki insanlar, geri çekilme grubundakiler gibi içinde yaşadıkları sosyal düzeni reddetmekle kalmazlar; aynı zamanda yeni toplumsal hedefler ve bu hedeflere giden yeni yollar ve araçlar oluşturmak isterler.
- h) Damgalama Teorileri**
- ❖ Suçun nedenlerini açıklamaya çalışan diğer görüşlerin aksine damgalama teorisi insanların suça ve suçluya gösterdikleri tepkiler üzerinde yoğunlaşan bir yaklaşımdır.
  - ❖ **Charles H. Cooley’in** (1902) “ayna benlik” ve **George H. Mead’in** (1934) “sembolik etkileşim” modellerinin temelini oluşturduğu bu yaklaşıma göre, insanların kendilerine ait kimlik ve benlik algıları üzerinde hem kendileri hakkında sahip oldukları kendi düşüncelerin hem de diğer insanların kendileri hakkındaki düşünceleri etkilidir.
  - ❖ Yani, bir kimse kendisinin nasıl biri olduğunu ancak kendisini toplum aynasında görerek anlayabilir.
  - ❖ Herkesin herhangi bir sebeple hata edebileceğini ve suç işleyebileceğini savunan damgalama teorisi, asıl önemli olan noktanın insanlara yaptıkları hatalardan sonra nasıl davranılacağı olduğunu vurgulamaktadır.
  - ❖ Temelde suça gösterilen toplumsal tepkilerle ilgilenen damgalama teorisi, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, suçluya gösterilen tepkiye göre bireyin suçlu bir kariyere veya toplumun üretken, faydalı ve değerli bir bireyi olarak yaşamını sürdürebilmesine neden olunacağını söylemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde damgalama teorisinin genel olarak iki ana akım halinde gelişmekte olduğunu görmekteyiz: (1) ayrıştırıcı utandırma/damgalama, (2) birleştirici utandırma.

i) Ayrıştırıcı Utandırma (Damgalama) Yaklaşımı

- ❖ Ayrıştırıcı utandırma ya da damgalama yaklaşımı çerçevesinde değerlendirebileceğimiz çeşitli görüşleri geliştiren Frank Tannenbaum (1938), Edwin Lemert (1951) ve Howard Becker (1991) gibi sosyal bilimcilere göre bireylerin işledikleri (gerçek veya sanal) bir suç sonrasında toplumun ve ceza adalet sisteminin bu kimselere göstereceği tepkilerle, bu kişilerin daha sonra tekrar suç işleme olasılıkları artacaktır.
- ❖ Suç işleyen bir kimsenin gerek toplum tarafından ayıplanması, kınanması ve dışlanması gerekse de ceza adalet sistemi tarafından bir dizi işlemle geçirilerek yaptırma tabi tutulması bireyin alınına silinmez bir leke sürer.
- ❖ “Bir kişinin adı çıkacağına canı çıksın” veya “adın çıkmış dokuza, inmez sekize” gibi atasözlerimiz de esas itibarıyla aynı hadiseden bahsetmektedir.
- ❖ Ayrıştırıcı utandırma yaklaşımında öne çıkan üç önemli kavram vardır: (1) baskın statü, (2) geçmişe dönük yorum yapma, (3) kendini gerçekleştiren kehanet.
- ❖ **Baskın Statü:** Her insanın kendi hayatında kolaylıkla değiştiremeyeceği cinsiyeti, etnisitesi, milliyeti, mesleği vb. pek çok özelliği insanların sosyal statüleridir.
- ❖ Roller ise bu statülere bağlı olarak kişinin içinde bulunduğu ortama göre farklılaşan özelliklerdir.
- ❖ Bazen bu statü ve rollerden bazıları diğerlerinin üstüne çıkar ve baskın statü halini alır.
- ❖ İşte o zaman kişi hep bu kimlikle bilinir ve bu kimliğe göre muamele görür.
- ❖ Kişinin işyerinde bir polis komiseri olması onu mahallesinde de komiser olarak bilinip tanınmasına neden olur.
- ❖ Aynı şekilde bir kişinin asker olması da onu herkesin gözünde komutan yapar.
- ❖ Bu kimseler her yerde “komutanım” veya “komiserim” diye çağırılır. İşte bu tip statülere **baskın statü** denilir.
- ❖ **Geçmişe Dönük Yorum Yapma:** Kişiye ait bir hata, kusur ya da suçun ortaya çıkmasıyla birlikte insanlar bu kimseyle yaşadıkları geçmiş hatıraları bu yeni bilgilerle yeniden düşünür yeni bir gerçeklik inşa ederler.
- ❖ Örneğin, bir kimsenin hırsızlık yaptığının ortaya çıkması, geçmişte bu kimsenin olduğu ortamlarda kaybolan şeylerin de bu kişi tarafından çalınmış olabileceği düşüncesini akla getirir.
- ❖ Geçmişte sebebi bilinmeyen olaylar, öğrenilen yeni bilgilerle ve oluşturulan kurgularla doldurulur.
- ❖ **Kendini Gerçekleştiren Kehanet:** Suç işleyen/hata yapan kişiye insanların sürekli olarak “sen şöyle kötü bir insansın!”, “senden adam olmaz”, “sen bir hırsızısın” ve benzeri sözlerle örselenmesi, bu kimselerin bir müddet sonra kendilerine söylendiği gibi kişiler olmasına yol açabilir.
- ❖ Kültürümüzde “bir adama kırk kere deli dersin deli olur” atasözüyle ifade edilen durum da esas itibarıyla budur.
- ❖ Damgalama teorisi, ayıplama, kınama ve diğer toplumsal tepkilerin bireyi geri dönülmez bir yola sevk edeceğini savunmuş ve insanların yaptıkları hatalı davranışlardan sonra kendilerini bir daha düzeltemeyip bu hata veya suç üzerine devam etmelerini, gösterilen aşırı toplumsal tepkilere bağlamıştır.
- ❖ Ayıplama ve utandırmanın her zaman bu tür bir etki göstermeyeceğini savunan “birleştirici utandırma teorisi” ise bize farklı bir senaryo sunmaktadır.